

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogik, metodologik, innovatsion fan va ta'limga oid ilmiy jurnal

№2-3/2023

Litsenziya raqami: №095310

TAHRIR HAY'ATI:

Qirg'izboyev Abdug'affor Karimjonovich	tarix fanlari doktori, professor	Bosh muharrir
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna	pedagogika fanlari doktori(DSc), professor	Bosh muharrir o'rinbosari
Hamdamova Maxzuna Tursunovna	pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent	Bosh muharrir o'rinbosari
Jamoldinova Odinaxon Rasulovna	pedagogika fanlari doktori, professor	A'zo
Djamilova Nargiza Nuriddinovna	pedagogika fanlari doktori (DSc), professor	A'zo
Babayeva Dono Razzakovna	pedagogika fanlari nomzodi, professor	A'zo
Sadikova Shoista Akbarovna	pedagogika fanlari nomzodi, professor	A'zo
Jumanova Fotima Uralovna	pedagogika fanlari nomzodi, dotsent	A'zo
Shirbachevna Gulchexra Shakirovna	pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent	A'zo
Mirzayeva Farog'at Odiljonovna	pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent	A'zo
Bafayev Muxiddin Muxammadovich	psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent	A'zo
Ne'matov Shuhrat Ergashovich	pedagogika fanlari nomzodi	A'zo
Ochilov Sevin Rajaboyevich	Qashqadaryo viloyat Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi Pedagoglarning bilimi hamda ko'nikmalarini baholash sho'basi metodisti	A'zo
Yuldasheva Dilnoza Bekmuradovna	Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent	A'zo
Nurkeldiyeva Dilbar Axmedovna	pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)	A'zo
Radjabova Zuxra Tirkashevna	pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent	A'zo
Gaynazarova Gulbahor Abdullayevna	pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent	A'zo

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti,

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti

MUNDARIJA

Kelajak – biz tayyorlagan tarbiyachilarlar qo'lida (tarbiya tamoyillari)	5
Hamdamova Mahzuna Tursunovna	
Xorijiy tillarni o'qitishda innovatsion texnologiyalarni qo'llash usullari.....	9
Xudoyberdiyeva Zumrat Xudayberdiyevna	
Исследовательская деятельность дошкольников и проведение опытов	13
Садикова Д. Х., Будаева О. Р.	
Maktabgacha katta yoshdagi bolalarni aqliy, axloqiy, estetik rivojlanishida qo'g'irchoq teatrini tashkil etishning ahamiyati.....	16
Nurmatova Iroda Toxtasinovna	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ertaklarning ahamiyati	19
Choriyeva Durdona Anvarovna, Ahmadova Sabohat Olimjon qizi	
Организация STEAM – лаборатории в дошкольных образовательных организациях.....	23
Намазбаева Лола Закировна, Латипова Луиза Салохидиновна	
Bo'lajak tarbiyachilarni tadqiqotchilik faoliyatiga tayyorlash metodikasining mazmuni.....	27
Namazbayeva Lola Zakirovna, Shermaxmatova Saodat Shovkat qizi	
Bo'lajak o'qituvchilarda kommunikativ boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirish.....	33
Sharofiddinova Madinabonu	
Kredit-modul tizimida talabalarning mustaqil ta'limini tashkil etish mexanizmini takomillashtirish	36
Mamatkulova Kimyoxon Abduljalilovna, Qodirova Nazokat Husniddin qizi	
Modern and High-Quality Methods in Schools.....	40
Niyazmetova Zukhrajon Sobirovna	
Особенности психолого-педагогической подготовки профессиональных спортсменов (каратеистов) ...	44
Дурдона Туракулова	
Теоретические аспекты формирования социальной адаптации подростков из неполных семей	48
Умарова Малика Хисабидиновна, Туймуродова Зухра Рустамовна	
Talaba qizlarning ijtimoiy faolligini oshirishda ta'lim texnologiyalardan foydalanish.....	52
Sotiboldiyeva Shaxrizoda Shuxratbek qizi	
Jadidchilik harakatining vujudga kelishi	55
Mirzayeva Faroxat Odiljonovna	
Ta'lim sifatini oshirishga oid ayrim mulohazalar.....	59
Voxidova Norposhshaxon Xabibullayevna, Obidxonova Robiya Abdushukur qizi	
Bo'lajak o'qituvchilarda ijodkorlik faoliyatini shakllantirish va rivojlantirish yo'llari.....	62
Adizova Gulzoda Mehriddinova, Yaxshilikova Hilola Ulig'bek qizi	
The Psychological Role of the Scientific Heritage Left by our Ancestors in the Formation of Moral and Educational Consciousness of the Youth	65
Ruziboyev Temur Bakhodirovich, Teshayev Sobit Sadikovich	
Boshlang'ich maktablarda o'quvchi va o'qituvchi munosabatlarida ikki tomonlama yondashuv	67
Xayitova Zilola Maxmudjonovna	
Hayot sifatini oshirish – davr talabi.....	70
Abdullayeva Ranajon Matyoqubovna	
Klasterli yondoshuv asosida maktabgacha ta'lim va pedagogika kollejlari integratsiyasini rivojlantirish	73
Rizayeva Gulnora Botirovna	
О специфике изучения проблемы адаптации студентов в высшем учебном заведении	80
Тиллашайхова Хосият Азаматовна	
Kasbiy kompetentlikning bugungi kun pedagogi imijida ahamiyati	84
Jo'rayeva Sohijamol Norqobilovna	

O'smirlik davrida axloqiy o'zini o'zi anglashning xususiyatlari.....	87
Mamanazarov Uchqun Burxon o'g'li	
Экспериментальное изучение проявления невербального агрессивного поведения в системе “Руководитель - Подчиненный”.....	90
Назирова Лола Васижановна	
Shaxs o'zini o'zi baholashining salbiy va ijobiy jihatlari	94
Raxmonova Nigina Aminjonovna	
Ijtimoiy moslashuv va pedagogik tafakkurning rivojlanishida sifat jihatdan yangi bosqich	97
Ravshanova Nargiza Norboyevna, Avezberdiyeva N., Ne'matullayeva O., Abdullayeva N., Abduraxmonova S.	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pape-mash'e (G'ijimlangan qog'oz) usulida o'yinchoqlar va buyumlar yasash	100
Yaqubova Muhabbat Dilshodbekovna	
Tarbiyachi-pedagogning kompetentlik transformatsiyasi	105
Rasulxo'jayeva M. A., Urinova Z. O'.	
Uyushmagan yoshlarning huquqiy-psixologik muammolari.....	110
Kudratova Lola Ravshanovna	
Копинг-поведение студентов: стратегии преодоления стресса в образовательной среде	113
Аскарлова Гулрух Оринбосаровна	
Ривожланish markazlarida 6-7 yoshli bolalarni mustaqil faoliyatini tashkil etish.....	117
Махмутазимова Юлдуз Рахматовна, Амирова Муниса Юсуф қизи	
Проявление религиозной тематики в произведениях современных писателей Востока: Ф. Светлова “Отверзи мне двери” и Улугбека Хамдама “Бунт и смирение”	122
Чернова Татьяна Алексеевна	
Role of Innovation in Economic Development.....	125
Turdiyeva Nilufar Anvarovna	
Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarga ta'lim-tarbiya berishda kitob va kitobxonlikning o'rni	128
Xasanova Nilufar Botirboyevna	
Ijtimoiy hamkorlik asosida bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish	133
Artikbayeva Aziza Abrorovna	
O'smirlar agressiyasining shaxslilik determinantlari	136
To'laganova Ziyoda	
Maktabgacha ta'lim tarbiyalanuvchilarini mustaqil fikrlashga o'rgatishda nutq o'stirish metodikasidan foydalanish, metodik tavsiyalar berishni takomillashtirish	141
Musulmonova Shaxnoza To'lqinovna	
Zahiriddin Muhammad Bobur haqida ertak	144
Rizayeva Xusniya Ubayevna	
Mehrjon bayrami.....	148
Uralova Momogul Karimberdinovna	
Bo'lajak tarbiyachilarni ta'lim-tarbiyaviy jarayonlarga kasbiy tayyorlash.....	151
Sadikova Shoista Akbarovna	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning bilingual rivojlanish.....	154
Sadikova Shoista Akbarovna, Tadjiyeva Muhabbat Xaydarovna, Nasreddinova Husnorabonu Jamoliddin qizi	
Влияние игровой деятельности в процесс изучения английского языка в доо.....	157
Эргашева Камола Алишеровна	
Modeling Methods in the Process of Forming Mathematical and Logical Concepts in Preschool Children	161
Gaukhar Djanpeisova Erkinona, Mamatqulova Nilufar	

O'SMIRLAR AGRESSIYASINING SHAXSLILIK DETERMINANTLARI

To'laganova Ziyoda

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'ZMU 1-bosqich magistratura talabasi

Annotatsiya: O'smirlik inson rivojlanish davrlari orasida eng murakkab davr hisoblanib, yosh xususiyatidan kelib chiqib, ularda agressivlikning turli darajalari namoyon bo'ladi. Maqolada o'smirlik agressiyasi, uning paydo bo'lishi hamda darajalari haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: O'smirlik agressiyasi, determinantlik, tajovuz, tajovuzkor tendensiyalar, tajovuzkor strategiyalar, "ichki ziddiyat", "o'z-o'zini ayblash".

Abstract: Adolescence is considered the most difficult period of human development, and depending on age characteristics, different levels of aggressiveness appear in it. The article discusses teenage aggression, its prevalence and levels.

Key words: Teenage aggression, determinism, aggression, aggressive tendencies, aggressive strategies, "internal conflict", "self-blame".

Аннотация: Подростковый возраст считается наиболее сложным периодом развития человека, в зависимости от возрастных особенностей у него проявляются разные уровни агрессивности. В статье говорится о подростковой агрессии, ее распространенности и уровнях.

Ключевые слова: Подростковая агрессия, детерминизм, агрессия, агрессивные тенденции, агрессивные стратегии, "внутренний конфликт", "самообвинение".

KIRISH

Hozirgi zamonaviy jamiyatda globallasuv jarayoni shiddat bilan davom etayotgan bir davrda tajovuzkorlik muammosi tobora keng tarqalayotganligi sababli, unga qarshi kurash juda dolzarb muammoga aylanmoqda.

Agressiya fenomeni psixologiya, pedagogika va sotsiologiyada keng o'rganiladi. Bu zamonaviy jamiyatda tajovuzkorlik va zo'rvonlik darajasining o'sishi bilan bog'liq.

Shaxsning jamiyatdagi xulq-atvori u duch kelgan vaziyatning ta'siri hamda bu vaziyatda namoyon bo'ladigan shaxsiy fazilatlar bilan belgilanadi. Agressiv xulq-atvor muammosini hal qiluvchi zamonaviy nazariyalarning aksariyati unga vaziyat yoki atrof-muhit bilan bog'liq tashqi omillar, kognitiv o'zgaruvchilar va tizimlar, shuningdek, ma'lum bir tajovuzkorning xususiyatlari va moyilligini aks ettiruvchi ichki omillar vositachilik qiladi, deb taxmin qiladilar.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Z.Freyd, K.Lorens va boshqalar tajovuz nazariyalarini ishlab chiqishda tajovuzkorlikning asosiy sabablarini izlashga asosiy e'tiborni tajovuzkor xatti-harakatlarning individual yoki ichki determinantlariga qaratganlar. R.Baron, D.Richardson^[2], A.A.Rean^[3] va boshqalar tajovuzkorlikning rivojlanishida aynan shaxsiy xususiyatlar asosiy rol o'ynaydi, deb hisoblaydilar va bu ularning ko'plab tadqiqotlari natijalari bilan amalda tasdiqlanadi.

Shuni ta'kidlash kerakki, so'nggi yillarda Rossiya, yaqin va uzoq xorij aholisining turli qatlamlari (E. Aronson, I. B. Boyko, B. Kretti, I. P. Korolenko, T. A. Donskiy va boshqalar) tajovuzkorligining o'ziga xos xususiyatlari to'g'risida fanda ko'plab qiziqarli ma'lumotlar to'plandi. Uning xususiyatlari turli jins, yosh, ma'lumot darajasi (K. Butner, R. Baron, D. Richardson, N. A. Dubinko, A. K. Osnitskiy, G. Parens va boshqalar), asotsiallik darajasi, turli kasblar, millatlar, irqalar va madaniyatlarda o'rganilgan (R. Baron, D. Richardson, V. V. Denisov, S. N. Yenkolopov va boshqalar).

Zamonaviy tadqiqotlar tajovuzning xususiyatlarini uning individual va shaxslararo namoyon bo'lish darajasida o'rganishga qaratilgan (F. Riman, K. Naranjo, A. A. Royak, K. Xorni va boshqalar). Inson xatti-harakatlaridagi tajovuzkor tendensiyalarning hukmron ijtimoiy-madaniy qadriyatlar va stereotiplar tizimi bilan bog'liqligini aniqlashga alohida e'tibor qaratiladi (E. V. Matyuxina, S. G. Piletskiy, N. V. Kozlovskaya, P. Popper, Y. Ranshburg, X. Xekxauzen va boshqalar), tajovuzning atrof-muhitning ba'zi jihatlariga bog'liqligi, tajovuzning bolalarning muloqot qobiliyatlari bilan bog'liqligi (E. V. Matyuxina, J. Dyuma, A. A. Robak va boshqalar), zo'ravon video o'yinlarning atrofidagi dunyo haqidagi "dushmanlik g'oyalarini" shakllantirishga ta'siri va tajovuzkor xatti-harakatlarning kuchayishi (K. Anderson, K. E. Dill) kabilar tadqiq etib kelinvoqda.

Tadqiqotchilar tobora samarali tajovuzkor strategiyalarni izlashga murojaat qilmoqdalar (K. Butner, T. G. Rummyantseva, L. M. Semenyuk, E. Fromm, I. A. Furmanov va boshqalar). Ushbu muammoning bunday jadal rivojlanishi bilan bir qator hal qilinmagan muammolar mavjud. Shaxslararo stress omillarining tajovuziga ta'sir qilish muammosi kam o'rganilgan bo'lib qolmoqda, ular hududiy aralashuv, shaxsiy makonning buzilishi, aholi-ning yuqori zichligini o'z ichiga oladi (M. Fridman, F. Uorchel, A. Tedli, D. Stokdeyl, J. Metyus va boshqalar).

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Keyingi yillarda tajovuzning ijtimoiy-madaniy va psixologik tarkibiy qismlarini, shuningdek uni kamaytirish usullarini o'rganishning dolzarbligi ortib bormoqda. Darhaqiqat, shaxsning jamiyatdagi xatti-harakati u o'zini topadigan vaziyatning ta'siri, shuningdek, ushbu vaziyatda namoyon bo'ladigan shaxsiy fazilatlar bilan belgilanadi.

Shu bilan birga, tajovuzkor xatti-harakatlar muammosiga taalluqli zamonaviy nazariyalarning aksariyati, bu vaziyatga yoki atrof-muhitga, kognitiv o'zgaruvchilar va tizimlarga, shuningdek, ma'lum bir tajovuzkorning o'ziga xos xususiyatlari va moyilliklarini aks ettiruvchi ichki omillarga bog'liq bo'lgan tashqi omillar bilan belgilanadi, ular orasida insonning individual psixologik xususiyatlarini ajratib ko'rsatish mumkin.

TAHLIL VA NATIJALAR

Diagnostika vositasi sifatida bir qator usullar qo'llanilishi mumkin, masalan: L. G. Pochebut "Moslashuvidagi", Bass–Darkining "Agressivlik darajasi bo'yicha so'rovnomasi", V. P. Zaytsev va V. N. Kozulining moslashuvidagi "Qisqartirilgan ko'p faktorli shaxsiyat so'rovnomasi" (Smol), Frayburg "Shaxsiy so'rovnomasining "b" o'zgartirilgan shakli" (FPI), "Qiyin qaror" so'rovnomasining o'zgartirilgan versiyasi (RTS) Y. Boukala, L. N. Sobchikning "Individual tipologik so'rovnomasi" (ito), S. R. Pantileevning "O'z-o'zini munosabatlarni o'rganish metodikasi" (mis); ma'lumotlarni statistik guruhlash usullari (korrelyatsiya va dispersiyani tahlil qilish).

Bass–Darka texnikasi asosida agressivlik darajasi ko'rsatkichlari bo'yicha butun namuna uch guruhga bo'linadi. Keyingi ishlar har bir guruh respondentlarining individual psixologik xususiyatlarini aniqlash va tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Agressivlik darajasi yuqori bo'lgan subyektlarning natijalarini tahlil qilish: mis ma'lumotlari bizga shaxsiyat tuzilishini yaratish va o'spirinlarning o'ziga bo'lgan munosabatini ta'kidlash imkoniyatini beradi. Respondentlar o'zlarining "men" larini qiymat sifatida qabul qilishlari quyidagi jadval asosida aniqlash mumkin (1-jadval). Shu bilan birga, ular boshqalar ham ularga ijobiy munosabatda bo'lishlari kerak deb hisoblashadi. Respondentlarning "men" kuchini his qilish xatti-harakatlarda o'zini namoyon qiladigan yetarlicha ishonch bilan bog'liq.

1-jadval: Turli darajadagi tajovuzkorlik darajasiga ega bo'lgan subyektlarda o'ziga bo'lgan munosabat tuzilishi sxemasi

O'z-o'zini munosabatlarni o'rganish shkalasi	Agressivlik darajasi		
	Yuqori	O'rta	Past
Ochiqlik			
O'ziga ishonch			
O'z-o'zini boshqarish			
O'ziga bo'lgan munosabat			
O'z-o'zini qadrlash			
O'z-o'zini qabul qilish			
O'z-o'ziga bog'lanish			
Ichki ziddiyat			
O'z-o'zini ayblash			

Ushbu guruhdagi o'spirinlar, mumkin bo'lgan kamchiliklarga qaramay, o'zlarini qanday bo'lsa, shunday qabul qilishlari bilan ajralib turadi. Biroq, "o'z-o'zini munosabat", "ichki ziddiyat", "o'z-o'zini ayblash", "ochiqlik" kabi ba'zi tarozilarning zaif zo'ravonligi, ushbu guruh subyektlari, zaif darajada bo'lsa ham, boshqalarning shaxsiy fazilatlarini idrok etishining yetarililigini shubha ostiga qo'yishga moyilligini ko'rsatishi mumkin. Ehtimol, bu ularga yaqin bo'lgan boshqa odamlarning o'spirinlariga nisbatan haqiqiy munosabat bilan bog'liq. Shuning uchun, ba'zi holatlarda, o'spirinlar o'zlarining "men"lariga nisbatan salbiy his-tuyg'ularni boshdan kechirishlari mumkin. O'ziga nisbatan bunday ikki tomonlama (ijobiy-salbiy) munosabat subyektlarning o'z-o'zini anglashining himoya funksiyalari bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Biroq, umuman olganda, ushbu guruh o'spirinlarining o'zlariga nisbatan hissiy va qiymat munosabati ijobiydir.

Frayburg shaxsiy so'rovnomasi (FPI), so'rovnomaning o'zgartirilgan versiyasi FPI metodologiyasi ma'lumotlarini tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, birinchi guruhdagi o'spirinlar o'zlarining his-tuyg'ulari va tajribalariga katta e'tibor berishadi, ta'sirchan reaksiyalarga moyil, impulsiv va hayajonli. Shu bilan birga, ichki zo'riqish, ishonchsizlik, boshqalarga ishonchsizlik, qo'zg'aluvchanlik va asabiylarning kuchayishi boshqalarga nisbatan tajovuzkor reaksiyalarda, o'z qarashlarini, fikrlarini himoya qilishda, hukmronlik qilish istagida namoyon bo'ladi. Ular kayfiyatning tez-tez o'zgarishi bilan ajralib turadi.

"Ochiqlik" shkalasi bo'yicha yuqori ball (7,44) birinchi guruh respondentlarining o'z-o'zini tanqid qilishning yuqori darajasida atrofdagi odamlar bilan ishonchli ta'sir o'tkazish istagini ko'rsatadi, bu "O'z-o'zini munosabatlarni o'rganish metodikasi" (mis) metodologiyasi ma'lumotlari bilan tasdiqlangan. Shu bilan birga, "xushmuomalalik" (5,44), "muvozanat" (5,98), "uyatchanlik" (6,36) va "ekstraversiya" (6,61) kabi o'lchovlarning o'rtacha zo'ravonligi respondentlarimizning ijtimoiy hayotdagi kichik faolligini, shuningdek, stress omillarining ta'siriga nisbatan zaif chidamliligini ko'rsatadi. hayotiy vaziyatlar bu o'ziga bo'lgan ishonchning yetarli emasligi bilan bog'liq bo'lishi mumkin

Olingan ma'lumotlar qatronlar metodologiyasining natijalari bilan tasdiqlanadi, bu yerda "gipomaniya" shkalasi (64,17) eng og'ir bo'lib, bu namuna egosentrizm, hissiy yetuklik, o'ziga ishonch, aloqalardagi qiyinchilik, diqqat markazida bo'lish istagi, osonlikcha paydo bo'ladigan tajovuzkor tendensiyalar bilan ajralib turishini ko'rsatadi. Bunday o'spirinlar boshqalarga nisbatan do'stona munosabat bilan ajralib turadi, ularning o'zini o'zi qadrlashi boshqalarni baholashdan farq qiladi, bu esa ularni qattiq tashvishga soladi

Birinchi guruh subyektlari ta'sirchan va o'jar, ammo samimiy va sodda odamlarga xos bo'lgan "paranoya" shkalasi (59,68) bo'yicha ko'rsatkichlarning o'sishini kuzatadilar. Shunday qilib, ushbu o'lchovlarning kombinatsiyasi bizning subyektlarimizdagi vaziyatga hissiy etuklik, ziddiyat, tajovuzkor reaksiyalar mavjudligini tasdiqlaydi. Qatronlarning ushbu usullari bizga subyektlarning birinchi namunasini epileptoid-qo'zg'aluvchan shaxs turiga kiritishga imkon berdi, bu ta'sirchan portlash, ichki asabiylashish, boshqalardan norozilik bilan tavsiflanadi. Bunday odamlarda tajovuz odatda tashqi tomonga yo'naltiriladi.

"Individual tipologik so'rovnoma" (ito) Ito metodologiyasining ko'rsatkichlariga ko'ra, ushbu guruh tez-tez yuzaki xarakterga ega bo'lgan (hatto haddan tashqari) muloqotning kuchayishi, turli xatti-harakatlar, boshqalarga bo'ysunishning pastligi, hissiy beqarorlik, bezorilik xatti-harakatlari xarakteriga ega bo'lgan tajovuzkor harakatlarga moyillik bilan ajralib turadi ("ekstraversiya", "tajovuzkorlik" shkalalarida yuqori ball). Bundan tashqari, ushbu guruhning subyektlari o'z nuqtayi nazarini himoya qilishda o'jarlik, maqsadga erishishda qat'iyatlilik bilan ajralib turadi ("qattqlik" – 5,88). Ular uchun o'zlarining maqomi muhimdir-ular o'z huquqlarini agressiv ravishda himoya qiladilar.

Shu bilan birga, ular erkin, o'zlarini tasdiqlashga moyil, mustaqillikka intilishadi, asosan boshqalar bilan qarama-qarshilik tufayli xulq-atvor qoidalari va normalarini buzishadi ("spontanlik" va "hissiyot" shkalasi bo'yicha yuqori ko'rsatkichlar). Shuni ta'kidlash kerakki, ushbu o'lchovlarning og'irligi olti ball va undan yuqori darajaga to'g'ri keladi, ya'ni ta'kidlangan xususiyatlar nafaqat o'spirinlarning o'zlari, balki atrofdagi odamlar uchun ham muammolarni keltirib chiqaradi va ularning jamiyatga moslashishini qiyinlashtiradi [4].

"Qiyin vaziyatlarni hal qilish" (RTS) testiga ko'ra, asabiy va qiyin vaziyatlarga eng tipik reaksiyalar aniqlandi: subyektlarda maqsadga erishish istagi kuchayadi va boshqalarga og'zaki tajovuzkorlik namoyon bo'ladi. Muayyan vaziyatni hal qilish jarayonida subyektlar ushbu vaziyatdan kelib chiqadigan ruhiy stressni kamaytirishga harakat qilishadi, kompensatsion mexanizmlardan foydalanadilar (boshqa, yanada qiziqarli biznes bilan shug'ullanish, chalg'itish, osonroq vazifani bajarish va hk). Agar natija qoniqsiz bo'lsa, o'spirinlar odamlarga nisbatan tajovuzkorlik yoki g'amxo'rlikdan foydalanishlari mumkin. Shunday qilib, biz subyektlarning birinchi guruhidagi tajovuz boshqalarning subyektlarning o'z-o'zini kontseptsiyasiga, ularning fikrlari va qarorlariga munosabati bilan bog'liq bo'lgan asabiy vaziyatga reaksiya sifatida harakat qiladi, deb hisoblaymiz. Boshqa odamlarning pozitsiyasiga bunday salbiy reaksiya, bizning fikrimizcha, yuqori o'zini o'zi qadrlash va o'zini o'zi qabul qilish darajasi bilan bog'liq.

O'rtacha tajovuzkorlik darajasi bo'lgan respondentlarning natijalarini tahlil qilish: birinchi guruh respondentlari singari, ushbu subyektlar ham o'z-o'zini qadrlashning yuqori darajasini aniqladilar (jadvalga qarang.). "O'z-o'zini boshqarish" va "o'z-o'zini qabul qilish" shkalasi bo'yicha yuqori ballar shuni ko'rsatadiki, subyektlar

nafaqat o'zlarini shaxs sifatida qabul qilishadi, o'zlariga hamdard bo'lishadi, balki ularning faoliyati natijalari va shaxsning rivojlanishi ularga bog'liqligini tushunishadi. O'lchov ma'lumotlariga kiritilgan so'rovnoma punktlarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ikkinchi guruh respondentlari o'zlarining kontsepsiyasi haqidagi his-tuyg'ular va tajribalarni yengishga harakat qilishadi, Ular o'zlarini bilishga intilayotgan ishonchli, mustaqil shaxs sifatida o'zlariga bo'lgan munosabat bilan ajralib turadi. Ushbu guruh uchun o'z-o'zini ayblash, ularning muvaffaqiyatsizliklari va xatolarini tahlil qilish odatiy hol emas, bu yopiqlikni yoki muammolarni rad etishni ko'rsatishi mumkin. Biroq, ikkinchi guruh o'spirinlari reaktiv tajovuzkorlikning namoyon bo'lishi bilan ajralib turadi (FPI usuli bo'yicha 6,9 ball), bu o'z qarashlarini himoya qilish, boshqalarga ustunlik qilish istagida namoyon bo'ladi. Bundan tashqari, ushbu guruh vakillari ito metodologiyasi bo'yicha yuqori darajadagi ekstraversiya (6,3) va qat'iylik (6 ball) ni aniqladilar, bu respondentlarning yuqori darajadagi muloqotchanligini, shuningdek, maqsadga erishishda qat'iylikni va o'z fikrlarini himoya qilishda o'jarlikni ko'rsatadi, buning uchun tajovuzkor xatti-harakatlardan foydalanish mumkin, Tarozilarning bunday kombinatsiyasi respondentlarda "kuchli" (gipertimik) xatti-harakatlarning ikkinchi guruhining shakllanishini ham ko'rsatishi mumkin. Ushbu texnikaning qolgan o'lchovlari bo'yicha ko'rsatkichlar 4-5 ball oralig'ida bo'lib, bu ijtimoiy moslashuvga olib kelmaydigan ta'kidlangan xususiyatlarni ko'rsatadi^[4]. "Agressivlik" shkalasi bo'yicha yuqori ko'rsatkich (5,2) o'ziga bo'lgan ishonch, o'zini o'zi tasdiqlash istagi, mustaqillik haqida gapiradi. "Emotivlik" (5,4) shkalasi bo'yicha ko'rsatkichlarning og'irligi bizning subyektlarimiz diqqat markazida bo'lishni yaxshi ko'rishini, har qanday ijtimoiy rollarga osongina kirishini va ta'sirchan ekanligini ko'rsatishi mumkin,

RTS metodologiyasining ko'rsatkichlari qiyin vaziyatlarda ikkinchi namunadagi subyektlarning xatti-harakatlarini aniqladi. Ular uchun eng xarakterli narsa to'siqlarga qaramay "maqsadga erishish" dir. Ba'zi hollarda, erishish zarurligini to'sib qo'yganda, ular og'zaki tajovuzga murojaat qilishlari mumkin. Shunday qilib, tajovuzkorlik darajasi o'rtacha bo'lgan subyektlar o'zlarining kontsepsiyasini ijobiy idrok etishlari, o'zlarining qadr-qimmatini, ahamiyatini, o'z-o'zini kuchini his qilishlari bilan ajralib turadi va tajovuz o'zini tasdiqlash usuli sifatida ishlatiladi, deb ta'kidlash mumkin..

Agressivlik darajasi past bo'lgan respondentlarning uchinchi guruhi ma'lumotlarini tahlil qilish: ushbu guruhdagi respondentlarni tavsiflashda shuni ta'kidlash kerakki, ular tanqidiy, o'zlarini bilishga intilish, o'zlariga nisbatan ochiqlik va halollikka ega (jadvalga qarang.), o'zlarini qanday bo'lsa, shunday qabul qiladilar, boshqalar ham ularga tushunish va ma'qullash bilan munosabatda bo'lishlarini xohlashadi. FPI so'rovnomasi natijalariga ko'ra, "xushmuomalalik" (3,1 ball) va "ekstraversiya" (3,6) shkalasi bo'yicha past ko'rsatkichlar aniqlandi, bu esa subyektlarning introversiyasi haqida gapirishga imkon beradi, bu boshqalar bilan aloqa qilmaslik, ijtimoiy faollikning pastligi, muloqotga bo'lgan ehtiyojning pastligi bilan namoyon bo'ladi. Ito testida hissiy beqarorlik aniqlandi ("emotivlik" shkalasi – 5,8), bu kayfiyatning tez o'zgarishi, ta'sirchanlik, boy tasavvur va xayolotga moyillikda namoyon bo'ladi. Bunday o'spirinlar diqqat markazida bo'lishni yaxshi ko'radilar, ko'pincha boshqalarga taqlid qilishadi. Biroq, "spontanlik" shkalasi bo'yicha past ko'rsatkichlar (3,1) ular xulq-atvor me'yorlarini buzmaslikka, yetakchilik, o'zini o'zi tasdiqlash va mustaqillikka intilmaslikka harakat qilishlarini ko'rsatishi mumkin. Qiyinchiliklarga duch kelganda, ular kuchlanishni kamaytirishning turli usullariga tayanib, maqsadga erishish strategiyasidan foydalanadilar. Ushbu guruhning subyektlari o'zlarining arsenalida giyohvandlik (0,3 ball), odamlarga tajovuz (2,8), o'zlariga (1,5), narsalarga (3,1), qiyin vaziyatlardan qochishga harakat qilmaydilar (3,3), deyarli og'zaki tajovuzga murojaat qilmaydilar (4 ball). Shunday qilib, tajovuzkorlik darajasi past bo'lgan respondentlar boshqalarning talablariga javob berish, ularning xulq-atvoriga taqlid qilish istagi bilan ajralib turadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Uchala guruhning tadqiqot natijalarini taqqoslash shuni ko'rsatdiki, barcha o'spirinlarni tavsiflovchi ba'zi bir umumiy xususiyatlar mavjud bo'lib, ular o'spirinlarning o'zlariga nisbatan ijobiy munosabati, o'zlarining "men" qiymatini tushunish, o'zini o'zi qabul qilishning yuqori darajasi bilan namoyon bo'ladi, ammo "men" tarkibidagi sezilarli farqlar ham aniqlandi, bu subyektlarda tajovuzkor namoyonlarning xususiyatlarini belgilaydi. Agressivlikning yuqori darajasi bilan ajralib turadigan o'spirinlar asabiylashish, nevroziklik, depressiya, hissiy beqarorlik, ta'sirchan portlash, qattiqlik bilan ajralib turishi aniqlandi, bu nafaqat ular uchun, balki boshqalar uchun ham qiyinchiliklar tug'diradi, shuningdek ularning jamiyatda muvaffaqiyatli moslashishiga to'sqinlik qiladi.

Natijada epileptoid-qo'zg'aluvchan shaxs turi shakllanadi. Agressivlikning o'rtacha darajasi bo'lgan o'spirinlar uchun yuqori darajadagi ekstraversiya, hissiyot, o'zini o'zi tasdiqlash istagi, o'ziga ishonch, mustaqillik xarakterlidir, bu gipertimik xatti-harakatlarning namoyon bo'lishini ko'rsatadi. Shu bilan birga, tajovuzkorlik darajasi past bo'lgan o'spirinlar introvert, yuqori darajadagi hissiyotga ega, shuning uchun ular jamiyatdagi xulq-atvor me'yorlarini buzmaslikka intilishadi.

Tadqiqot davomida o'spirinlarning o'z-o'zini kontsepsiyasiga bo'lgan munosabatining o'ziga xos xususiyatlari, o'z-o'zini anglashning o'ziga xos xususiyatlari ularning tajovuzkorligi darajasi bilan bog'liqligi aniqlandi.

Shunday qilib, tajovuzkorlik darajasi yuqori bo'lgan o'spirinlar o'zlariga nisbatan ambivalent munosabat bilan ajralib turadi: o'ziga bo'lgan ishonchning yuqori darajasi, o'zlarini shaxs sifatida qabul qilish bilan, ular boshqalarning o'z kontseptsiyasiga ijobiy munosabatiga shubha qilishadi; tajovuzkorlik darajasi o'rtacha bo'lgan o'spirinlar o'zlarini ishonchli, mustaqil, o'z-o'zini bilishga intiluvchi deb bilishadi va tajovuzkorlik darajasi past o'zlari uchun ular boshqalar tomonidan ma'qullashga intilishadi

O'tkazilgan empirik ma'lumotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, qiyin vaziyatlarda o'spirinlarning xatti-harakatlari tajovuzkorlik darajasi bilan bog'liq: tajovuzkorlik darajasi yuqori bo'lgan o'spirinlar, o'rtacha va past tajovuzkorlardan farqli o'laroq, kompensatsion mexanizmlardan foydalanadilar va muammoning ahamiyatini kamaytirish mexanizmlari, giyohvandlik va parvarish qilishgacha; tajovuzkorlik darajasi o'rtacha va past bo'lgan o'spirinlar uchun vaziyatlarni hal qilishning eng xarakterli usullari maqsadga erishish. Biroq, tajovuzkorlik darajasi o'rtacha bo'lgan o'spirinlar, erishish zarurligini to'sib qo'yganda, og'zaki tajovuzga murojaat qilishadi va tajovuzkorlik darajasi past bo'lgan o'spirinlar keskinlikni kamaytirishning ijtimoiy jihatdan maqbul usullariga tayanadilar.

Bundan tashqari, o'tkazilgan tadqiqot turli darajadagi tajovuzkor shaxslarning individual psixologik xususiyatlarini aniqlashga va o'spirinlarda tajovuzkorlik namoyon bo'lishining o'ziga xos xususiyatlarini aniqlashga imkon beradi: a) agressiya darajasi yuqori bo'lgan o'spirinlarda – qarindoshlik agressiya boshqalarning o'z kontseptsiyasiga munosabati bilan bog'liq bo'lgan asabiy vaziyatga reaksiya sifatida ishlaydi; b) o'rtacha agressiya darajasi bo'lgan o'spirinlarda- qarindoshlik agressiya o'zini tasdiqlash usuli sifatida ishlatiladi; v) agressivlik darajasi past bo'lgan o'spirinlarda tajovuzkor reaksiyalar hissiy sohaning xususiyatlari, atrofdagi voqelikka hissiy reaksiyalar bilan bog'liq bo'lishi mumkin

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Козловская Н. В. Исследование представлений об агрессии и агрессивном человеке в обыденном сознании // Вестн. : сб. науч. тр. Сер. Гуманитарные науки. 2003. № 2 (9). С. 152–156.
2. Бэрон Р., Ричардсон Д. Агрессия. СПб., 1997. 352 с.
3. Реан А. А. Агрессия и агрессивность личности // Психол. журн. 1996. № 5. С. 3–19.
4. Gaynazarova, G. A. (2023). Characteristics Of Child Violence And Its Negative Consequences. Лучшие интеллектуальные исследования, 8(1), 32-35.
5. Abdullayevna, G. G. (2023). Importance Of Pictures Based On Fairy Tales In Spiritual And Moral Education Of Pre-school Children. Academia Science Repository, 4(6), 289-292.
6. Gaynazarova, G. A. (2023). Ota-ona qaramog 'idan mahrum bo'lgan bolalar ma'naviyatida ijtimoiy muhitning ta'siri. "Germany" Modern Scientific Research: Achievements, Innovations And Development Prospects, 9(1).
7. Rizayeva X.U. (2022). Maktabgacha ta'lim tashkilotlarining kundalik ta'limiy faoliyati davomida milliy qadriyat tushunchalarini bola ongiga singdirilish darajasi. The theory of recent scientific research in the field of pedagogy, 1(4), 129-134.
8. Rizayeva X. (2022). Maktabgacha yoshdagi bolalarda milliy qadriyat tushunchalarini shakllantirishda oila va mahallaning roli. Science and innovation, 1(B8), 2165-2168.

Muharrir: Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 2-3

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

“Maktabgacha va maktab ta’limi”
jurnali

26.06.2023-yildan

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan №C-5669245
reestr raqami tartibi bo‘yicha
ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

Litsenziya raqami: №095310

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga
ilmiy maqola, reklama materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Тел.: 93 718 40 07

**Manzilimiz: Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**